

NOMINATIV TIZIMDA REDUPLIKATIV SO‘ZLARNING HOLATI

Yuldasheva Barchinoy G‘ayrat qizi
Urganch davlat universiteti o‘qituvchisi

Chaqaloqning gapirishi va replikativlar o‘rtasidagi munosabatlar allaqachon onomatopeyalar nuqtai nazaridan muhokama qilingan, biroq shuni ta’kidlash kerakki, bolalikka yo‘naltirilgan va bolalar tomonidan yaratilgan tilning ma’nosiz yoki leksik qismi ham muhim rol o‘ynaydi. Bolalar bog‘chalarida ko‘pincha bu jihatdan boy til materialiga ega va ba’zida hatto takroriy manbalarning asosiy manbai bo‘lib, ularda uchta asosiy takroriy toifani ajratish mumkin.

Birinchidan, to‘liq takrorlangan tushunchalar bolalar bog‘chalarida keng tarqalgan. Ko‘pgina bolalar bog‘chalarida nutqda reduplikativ so‘zlar turli xil reduplikativlar bilan boyitiladi, bu nafaqat semantik, fonologik va morfologik tahlil uchun, balki reduplikativlarning etimologiyasini o‘rganish uchun ham foydali bo‘ladi.

Reduplikativlarni yaratishda qofiyadan tashqari boshqa fonologik vositalar ham ishtirok etishi mumkin. Bu tilshunoslikda deyarli e’tibordan chetda qoladigan, semantik ma’noga ega bo‘lmagan, faqat fonologik motivli birikmalar yaratish uchun til imkoniyatini yaqqol ko‘rsatib turibdi.

Ba’zi tilshunoslar reduplikativlarning ingliz tilida nisbatan yangi element ekanligiga qo‘shiladilar. D.Minkova qayd etishicha, “saqlanib qolgan eski ingliz hujjatlarida takroriy so‘zlar juda kam uchraydi”⁴⁵. R.Benczes gipotezasiga ko‘ra, bu hodisaning sababi juda oddiy – kundalik nutqning deyarli hech qanday yozma dalili yo‘q va ko‘pchilik yozuvlar rasmiy xarakterga ega, bu esa takroriy ishlatishni istisno qiladi⁴⁶. Reduplikativlarning eng qadimgi misollari orasida *ha-ha* yoki *cuckoo/cuccu* kabi to‘liq takrorlangan onomatopoeik iboralar ustunlik qiladi. Bu misollarga *handy-dandy* (qo‘llar bilan jumboq hiylasi) yoki *trolley-lolley* kiradi. Biroq reduplikativlarning har uch turi – to‘liq takrorlangan iboralar, ablaut reduplikativlar va undoshlar almashinuvi bo‘lgan reduplikativlar ingliz tilida XV-XVI asrlarda to‘liq shakllangan. J.Xladki o‘zi to‘plagan lug‘at ma’lumotlari asosida jadval tuzdi⁴⁷. Uning ma’lumotlari takrorlangan inqilobni tasdiqlaydi. Bu jadval, shuningdek, takroriy takrorlanishlar tarixini miqdoriy tahlil qilish mumkinligini ko‘rsatadi. XVI asrda fan va texnika

⁴⁵ Minkova Donka. The Cambridge History of the English Language: Vol. III, 1476 to 1776. Journal of English Linguistics 29.1, 2001. – P.83-92.

⁴⁶ Benczes R. Just a load of hibber-gibber? Making sense of English rhyming compounds. Australian Journal of Linguistics 32.3, 2012. – P.299-326.

⁴⁷ Hladki J. Power and struggle in educational research: interrogating the "unity" in "community". Canadian Woman Studies, 1998. – P.35.

olamida yangi davrga qadam qo'yilishi natijasida til sohasida ham ko'pgina o'zgarishlar sezila boshladi. Va reduplikativlar sonining ko'payishi ingliz tili evolyutsiyasi va umuman tarixiy fon bilan bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan bir nechta fonologik qonuniyatlarning qabul qilinishi natijasida yuzaga kelgan bo'lishi mumkin. R.Benczes shu yerda gipotezaning keyingi qismiga qo'shiladi va tilning kamroq rasmiy variantlari yozma shaklga kirganda, qofiyali birikmalar va boshqa turdagi takrorlanishlar soni ko'payganligini aytadi⁴⁸. Shunday qilib, takrorlanishlarning kengayishi Chaucer davrida (XIV asr oxiri), Yelizaveta davrida (XVI asr) va XIX asrda romantik harakatning kuchayishi bilan kuzatilishi mumkin edi.

Hozirgi vaqtda ona tilida so'zlashuvchilar tomonidan qabul qilingan va yangidan paydo bo'lgan reduplikativlar yoki reduplikativlarning hozirgi holatini qamrab oladigan etimologiyaga asoslangan birorta ham tadqiqot yo'q. J.Bealning fikricha, taxminan 70-yillardan boshlab mazmunli kombinatsiyalar yaratilishi o'sdi, mazmunga ega bo'lmaganlari esa kamayib ketdi⁴⁹.

Tilshunos R.Benczes esa reduplikativlarda qofiyaning ko'pchiligi xalq etimologiyasidan kelib chiqqan, deb hisoblaydi⁵⁰. Xalq etimologiyasining maqsadi – so'zni so'zlashuvchi uchun mavjud bo'lgan so'zlarga yoki so'z shakliga moslashtirishni amalga oshirishdan boshlangan. Bu etimologik usul reduplikativning semantikasi bilan chambarchas bog'liq. K.Zurash "tajovuzkor takrorlash" atamasini taqdim etadi va u, agar so'zni ma'ruzachi to'g'ri tushuntirib bera olmasa, u so'zlarni qayta ishlash mavzusini taklif qiladi⁵¹. Shundan 305 so'z qofiyali birikma va 252 so'z ablaut reduplikatsiyaga misol bo'la oladi⁵². To'liq takrorlangan holatlar bu ishga kirmagan. Mazkur ishda 5 ta toifaga bo'linadigan takroriy takrorlovchilarning hisob-kitoblari, 5368 ta ma'lumotlarning yangilanishi uchraydi. So'zlar hozirgi ingliz tilida faol bo'lishi mumkin ekanligi shubhali bo'lsa ham, bu keng ko'lamlil to'plam avvalgi gipotezalarni tasdiqlash kabi qimmatli materiallarni taqdim etadi.

J.Xladki oldingi fonologik tadqiqotlar natijalarini tasdiqlaydi, unli tovushlarning ablaut reduplikativlarga o'tish davrida ular ablaut birikmalar ro'yxatidagi so'zlarning 89 foizini tashkil qiladi⁵³. J.Xladki tadqiqotining yana bir muhim qismi – bu har xil lug'atlarda takrorlanishlarning paydo bo'lishini taqqoslashdan iboratdir.

⁴⁸ Benczes R. Just a load of hibber-gibber? Making sense of English rhyming compounds. *Australian Journal of Linguistics* 32.3, 2012. – P.299-326.

⁴⁹ Joan Beal. Toy boys and lager louts: Motivation by linguistic form. In *Language usage and description: Studies presented to NE Osselton on the occasion of his retirement*. 1991. – P.139-148.

⁵⁰ Юқоридаги асар. – P.299-326.

⁵¹ Zuraw K. Aggressive reduplication. *Phonology* 19.3, 2002. P.395-439.

⁵² Hladki J. Power and struggle in educational research: interrogating the "unity" in "community". *Canadian Woman Studies*. – 1998. – P. 67.

⁵³ Кўрсатилган манба. – P. 68.

Tadqiqotning maqsadi Kembrij xalqaro lugʻatiga koʻra eng koʻp takrorlanadigan soʻzlar roʻyxatini tuzish va natijada boshqalari bilan taqqoslashni oʻz ichiga oladi.

